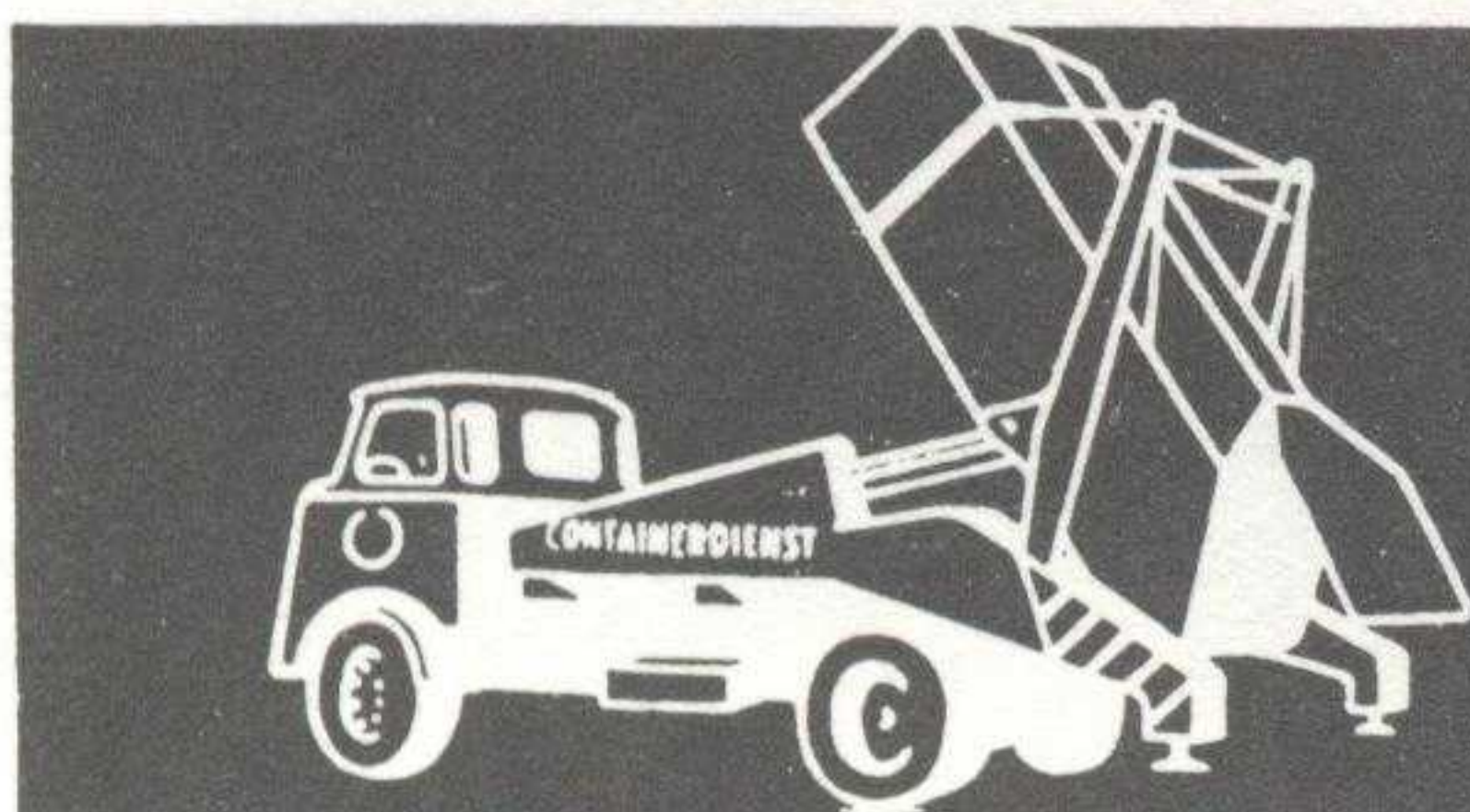
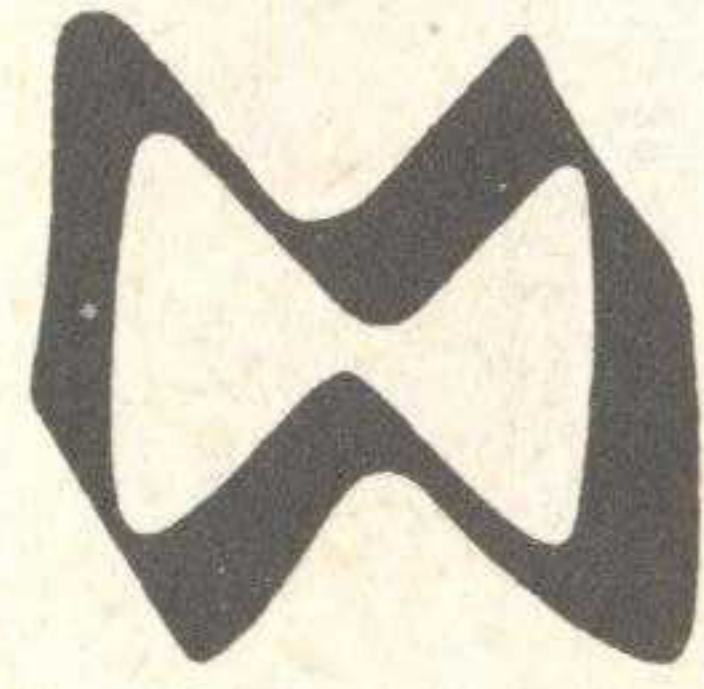

permanently

ALS DEZE DIENST
UW ERF OPRIJDT-
ZIJN VUILNISPROBLEMEN
UIT DE TIJD.

de zandloper

kwartaaluitgave van de Vereniging Oud-Ede.
jaargang 5, nummer 3 december 1977

De redactie wenst U en de Uwen een gezegend kerstfeest en een voorspoedig 1978.

Zoals U uit de krant heeft kunnen vernemen, wordt de Gereformeerde Noorderkerk gerestaureerd. De financiën om deze restauratie te bekostigen worden door de gemeenteleden zelf bijelkaar gebracht. Dat deze kerk voor ons dorp behouden blijft, vinden de vereniging Oud Ede en al haar leden, bijzonder fijn. Het bestuur van onze vereniging, en de redactie van de Zandloper zouden het zeer op prijs stellen als al onze leden een bijzondere bijdrage zouden willen storten op giro no. 867584 t.n.v. Gereformeerde Kerk Ede (restauratie Noorderkerk).

Overstroming t. o. de noorder Gereformeerde Kerk te Ede.

Wij zijn nl. zeer erkentelijk voor dit initiatief van de Gemeente-
leden van de Gereformeerde Kerk.
Er is al zoveel van het oude dorp verdwenen.
Als bijzonderheid kan ik U mededelen dat onze oud-voorzitter,
de Hr. de Nooy één van de motoren is, die geijverd heeft om de
Noorderkerk voor ons Ede te behouden.
Dus alle leden van onze verenigingen:
Stort ũ bijdrage!

B. L. Jager

HET MOLENLEVEN IN GELDERLAND.

Aan de hand van dia's gaan we wind- en waterradmolens van Gel-
derland bekijken, terwijl de heer J. Mallisse het een en ander
vertelt.

Bij voldoende belangstelling kan er in april een excursie door
de provincie op volgen.

Lezing: dinsdag 21 maart om 20.00 uur.

Plaats: Luth. Gem. Centrum,

Maanderweg 27, Ede.

MET OUD-EDE OP REIS NAAR OOTMARSUM.

Op woensdag 28 september was het voor mij een feest

Ben een dag met de Ver. 'Oud-Ede' uitgeweest.

Wat we allemaal hebben kunnen beleven

Heb ik hieronder even voor U opgeschreven.

's Morgens, omstreeks half acht

Werden we bij het Museum verwacht.

Al snel verscheen daar onze bus

Voor de "OUD-EDE"- dagtocht-"klus".

De chauffeur vertelde Jaap te heten,

Dat mag U dan wel even weten

Vriend Jager had deze reis georganiseerd

En het zou blijken: niet verkeerd.

Het eerste waar we binnen "vielen"

Was in restaurant "De Wielen".

Later, bij Blokhuis Rolink werd een borreltje genomen
Om even van de (fijne) busreis te bekomen.

Ja, je moest het wel zelf betalen,
Kon je moeilijk uit de "Oud-Ede" -kas halen.

Je zag mensen stil genieten

Vervelen deden zij zich niet en..

Spraken zeer gezellig onder elkander

Rustig over zo het één en ander.

(Hebt U ook op het prijzenbord gelezen

Dat de prijs van Jus en Hero maar 50 cent zou wezen?)

Dan de trappen op naar de Twentse koffietafel.

Iedereen die hield nu braaf zijn wafel

De ene at wat meer, de andere wat minder

Ze waren zo tevreden als kleine kinder'

Er werd nog een Twents gedichtje voorgelezen

Waarvoor we graag even stil wilden wezen

En al begrepen we't misschien niet allemaal

Het was toch wel mooi in die Twentse taal.

Penningmeester Smit heeft heer Jager geprezen.

Wat zou "Oud-Ede" zonder deze man wel wezen?

Ja, en dan moesten we toch weer terug.

Het bezoek aan Ootmarsum was achter de rug

Er was gezellige Tirolermuziek "aan boord"

Die met genoegen werd aangehoord.

En zo reden we weer richting Ede

Om ons en passant in Diepenheim wat te vertreden.

Helaas dat feest ging voor ons niet door,

Bijzondere omstandigheden waren ons voor.

Daarover werd echter niet lang getreurd

Jammer, maar het was gebeurd.

Dus moesten we uit Diepenheim vertrekken

Zonder de benen te kunnen strekken.

Dat was pech, maar wat doe je er aan?

Gewoon: rustig weer naar Ede gaan

Daar arriveerden we precies om half zeven

Precies de tijd die ons was opgegeven

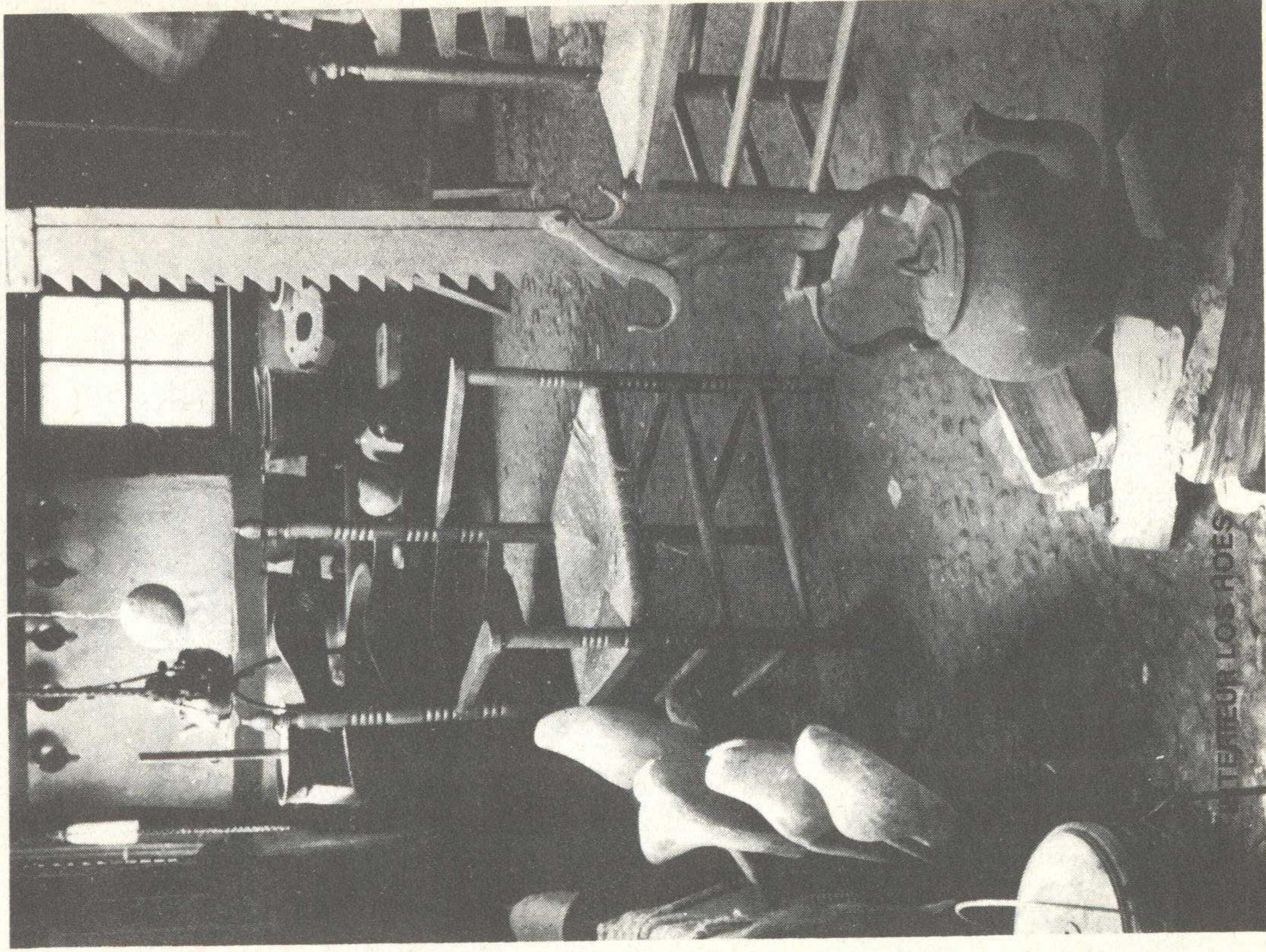
Heer Jager had dit allemaal ALLEEN gepresteerd

En dat is dan wel een bedankje waard.

Want het is beslist geen kleinigheid

Zoiets kost veel werk en... veel vrije tijd.
Volgend jaar hopen we weer present te zijn,
Want zo'n "Oud-Ede-dag" is toch wel reuze fijn.

Joh. Plooy.

Uit de omvangrijke verzameling op historisch gebied van wijlen de Heer Johan Herman de Witt ontving ondergetekende van diens weduwe - ons lid - Mevrouw F. de Witt Schoonbeeg een kostelijk - heel oud cahier uit de 2e helft van de vorige eeuw.

Het is van de hand-en welk een schrijfhand-, van een geschiedkundige wandelaar die-als ik mij niet vergis-anoniem blijft, tenzij het zoetelijk gevoisde proza op de 1e bladzijde als aanhef met Dr Pfijl tussen haakjes gesigneerd, de auteur van het cahier zou verraden, doch die "haakjes" om Dr Pfijl duiden op een citaat.

Vervolgens blijkt uit géén van de dertig pagina's, wanneer de schrijver schreef en wanneer hij wandelde.

Dat het in de 2e helft van de vorige eeuw moet geweest zijn, staat, wel als een paal boven 't Wekeromse Zand" want hij noemt de Rhijnspoorweg - en spreekt over Ds. Otto Heldring die in Hoenderlo een put graaft voor een ander en hij stond bij de graf-tombe van de Edele vrouw Anna Maria Moens op de Paasberg. Zelfs is er sprake van Burgemeester Prins.

Heel exact weten we uit z'n wandelingen - verslag - dat hij alle dorpen van de gemeente Ede in die uitgesproken - Bos - Hei en Stuifzandentijd - dus vooral HET WILT EN BIJSTERLAND VAN DE ZUIDWEST VELUWE - te voet afgesjoud en z'n ogen niet in de zak gehad heeft!

Dat hij tevoren ook in oude archieven intens heeft gesnuffeld, moge blijken uit de feiten en cijfers die hij ons voorhoudt in z'n verhalen over de grijze oudheid.

Ondergetekende heeft zich verkneukeld over het mooie oude papier van het cahier het prachtige regelmatige handschrift - dat we daarom lieten fotocopiëren - en de statige taal van die vervlogen rustige tijden.

Er zijn enkele interessante losse bijlagen van klokkeopschriften - een paardevordering en een schitterend kaartje van de Veluwe en zijn HEERBANEN met een nauwelijks te herkennen Zuider-zee.

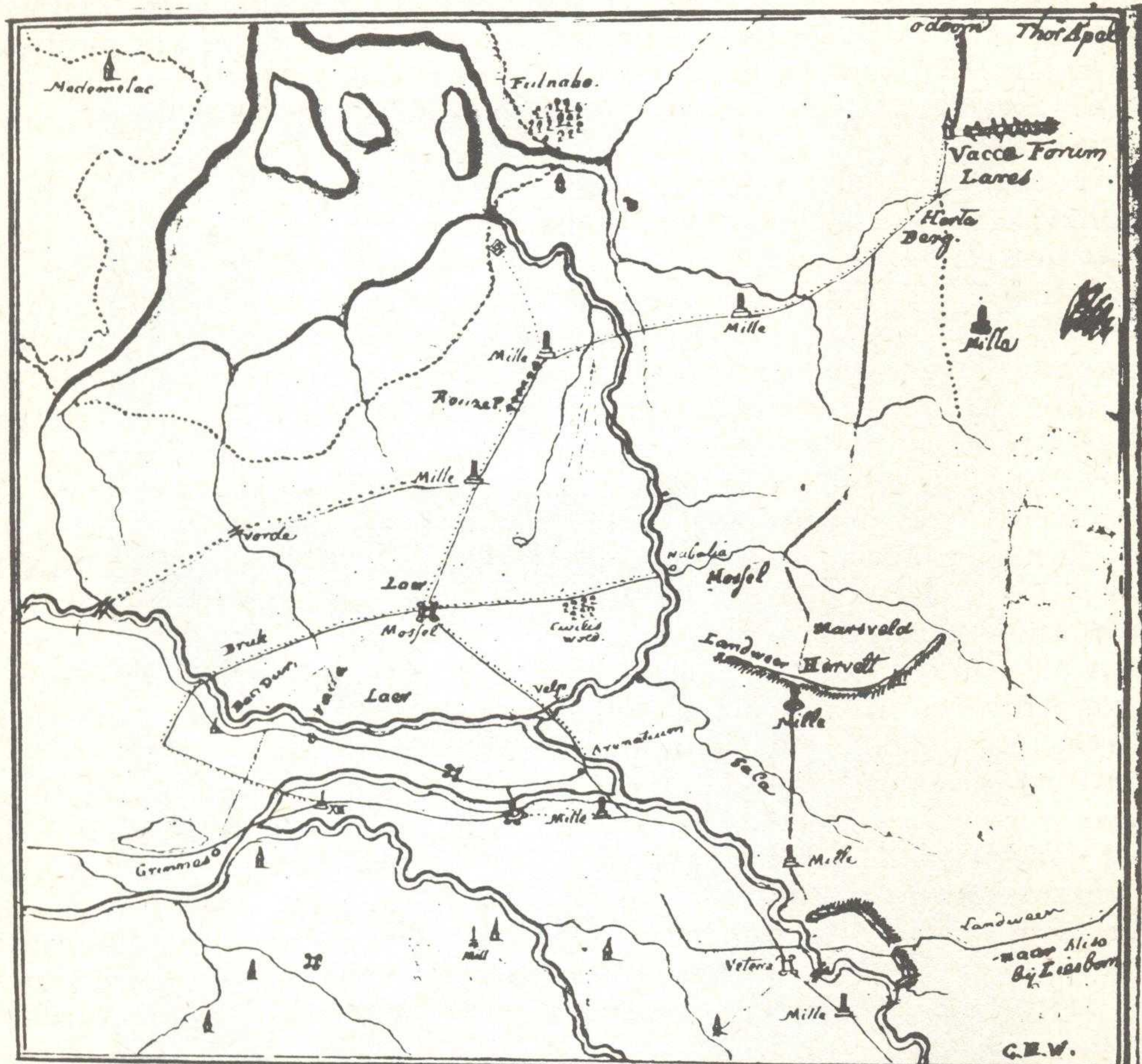
Enfin - ziet - en overtuig - U zelf maar!

Ede 18 november 1977.

M. Wiegeraad.

Uit de bezittingen van mijnheer de Witt ontving Oud-Ede ook via Mevrouw de Witt twee zeer oude toverlantaarns waarvoor wij zeer erkentelijk zijn.

+ Me fecerunt de Grave et N. Muller Amstelredam
 Anno 1732. soli Deo gloria.
 en op de Brandeloh staat:

Kaart aanwijzende de Heerbaan over de Veluwe naar Vacc Forum
 na Midlare.

❖ Anno 1636 ❖ Der dat vier bein yck gervloten
 Peter van Trier yohan Philipsen end Willem
 Fiffers hebben my gegoten.

EENE GESCHIEDKUNDIGE WANDELING IN DE GEMEENTE EDE OP VELUWE.

De geschiedvorschende tourist gelijkt aan de stille bescheidene natuur die men niet in het gewoel der menschen vindt, die met hare afzonderlijke wereld van gedachten en gevoelens, de eenzame paden zoekt en evenwel aan hem, die het der moeite waardig keurt hare diepte te pijlen, zoo menigen zuiveren schat ontdekken laat.

Het gaat hiermede, zoo als meesttijds, de uiterlijke grootheid trekt het oog tot zich, en de trotsche zonnebloem overschaduwet het nederige viooltje, waarna zijn vriend eerst nog moet bukken.

(: Dr. Pfijl:)

Wij zullen u mijne lezers! op een terrein voeren, dat uw voet misschien nimmer betrad, of zoo gij het deelt hebt gij het wellicht van de schoonste zijde gezien! Wij voor ons die niet den buitensten schors hebben gezien maar tot het binnenste, meer afgelegene gedeelte der Veluwe zijn doorgedrongen. Wij willen het u bewijzen en leiden u in uwe verbeelding de gemeente Ede binnen, die wij mede tot de belangrijkste rekenen en wellicht beter dan eenig andere gemeente geschikt is om de nieuwsgierigheid van den oudheid kenner te voeden de nasporingen der geschiedschrijvers te voldoen en de verbeelding der dichters bezig te houden.

De Veluwe met hare onmetelijke heidevelden, zandvlakten, duinheuvelds, veenen en overblijfselen der natuurwouden, wordt zelden door den voet der reizigers betreden, en toch verbergt zij in haren omtrek menig natuurwonder en oudheden, en treft men bij de bevolking menige oudfrankisch- of Saksische gewoonte aan die bij de nakomelingen der overoude bewoners oorspronkelijk bewaard bleef en men zal bij onderzoek ontwaren dat ieder dorp, buurschap of gehucht der gemeente Ede zijne geschiedenis heeft, die eene bijdrage kan leveren voor de jaarboeken.

Wij laten ons dan gaarne leiden naar die plaatsen welke het dorp Ede als een krans omgeven en allen min of meer eene historische vermaardheid bezitten; Te beginnen met het Noordwestelijke gedeelte, de grens der gemeente Barneveld, en wel de buurtschappen Nederwoud - 60 huizen 400 inw - Overwoud - 33 huizen 200 inw - Meulunteren 51 huizen 300 inw, - waarvan de geërfden nog in het bezit zijn van 't Wolderveen en 't Luntersche veen groot 800 bunder; in welke mark de geërfden hunne aandeelen door palen of aardhoopen kennelijk hebben gescheiden.

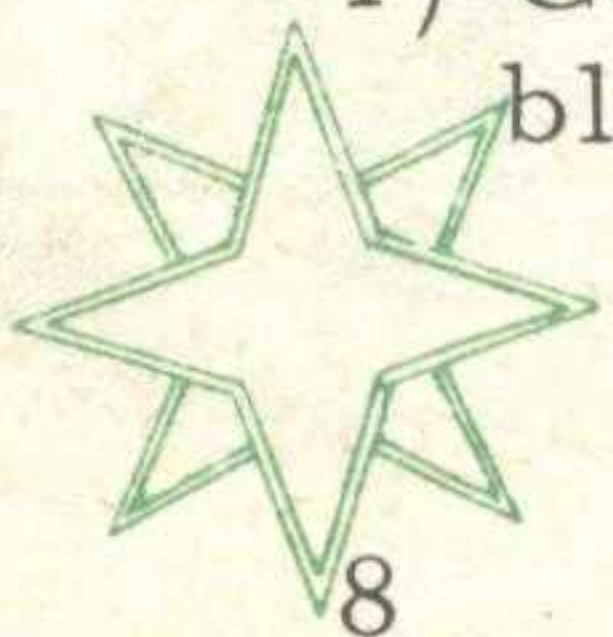
Alhoewel deze veenen onverdeeld blijven worden evenwel door geërfd en ook aan ongeërfd eenige gedeelten afgestaan tegen den 20ste-penning. Deze gronden worden in gemeenschap ge-weid, doch blijft bij verder gebruik ieder geërfde op zijn eigen aandeel; sommige aandeelen zijn ook reeds met huisjes bebouwd en de gronden in bouwland herschapen, waardoor de nijverheid de schoonste ontwikkeling heeft doen geboren worden.

Deze veenen, in 1334 aangekocht voor honderdvijftig pond van graaf Reinald II van Nassau waren grootendeels met Gagel-mij-ricagale-begroeid; welke plant met de -Ecdum pelustre- teertijds van groot belang was voor de bierbrouwerijen; terwijl men de-zelve als bijvoegsel gebruikte in het destijds alhier alleen be-kende Gruitbier, en eerst in de 15e eeuw door de algemeene aankweking der hop-voor duurzamer bier- verdrongen werd, zoodat deze thinspligtige gagelvelden, sedert alleen tot veeweiden gebezigd werden en de gagel gemaaid en gedroogd zijnde tot brandstof of stalstrooisel diende.

Terwijl de woeste gronden der Veluwe, het eigendom van den vorst weinig voordeel aanbragten, was Jan Noliant Ao. 1336 - eerst lid van 'tDomkapittel te Utrecht en Kapellaan van den Graaf- de eerste die daarop den maatregel van verdeeling toe-paste, en grootere of kleinere grondstukken, hetzij aan geza-menlijke onderhoorigen van een kerspel, hetzij aan bijzondere personen verkocht, of tegen betaling van jaarlijksche erfpacht afstond. Hierdoor was het dat hij niet alleen de inkomsten der schatkist tot meer dan dubbel deed stijgen, maar ook den toe-stand der ingezetenen aanmerkelijk verbeterde en den grond leide tot de betrekkelijke welvaart, welke later in deze streken heerschte. 1)

Volgens aantekening in het oudste aanwezige Buurt-Boek van het jaar 1677 was Evert van Deelen van 't Laar alstoen als Buurt-Richter bekend over de Buurten Valk, Wekerom en Eschooten. Thans nog wordt hier jaarlijksch een Buurtdag onder een Buurt-Richter en een Buurt-Meisteren gehouden. Zoodanige Buurtver-gadering wordt, na tweeëmalen bij de kerk afgekondigd te zijn, de aanvang door klokkengelui bekend gemaakt. Een Scheuter die voor de politie is aangesteld neemt als dan ook de betrekking van bode waar.

1) Gedenkwaardigheden uit de Geldersche Geschiedenis Deel I
bladz. 309

De grind- of kunstweg geleidt ons verder door het vriendelijke dorp Lunteren met heurenen inwoners beantwoordt terstond bij het eerste doortrekken aan de verwachting waarmee men haar is binnengetreden; eene lange breede straat met uitzondering van eenige stegen, aan beide zijden met knappe goed onderhouden huizen bezet door neringdoenden en landbouwers bewoond, waaronder ook eene schaapsbellen fabriek behoort opgemerkt te worden, sommigen met weelderige linden beplant, geeft het dorp een welvarend aanzien.

De kerk door het oude kerkhof omringd was eertijds eene kapel, filiaal aan de parochiale kerk te Ede, in 1566 door Frederik Schenk van Tautenburg Gr bisschop van Utrecht tot kerspelskerk verhoogd en vervolgens op 1 Mei 1571 met het kerkhof aan Sint Antonius toegewijd. Aan de kapel in dien tijd door woud en veen omringd werd door de bewoners dezer landstreek eene zoo groote heiligheid toegekend, dat zij voortdurend en zelfs nog na de reformatie, door een aantal bedevaartgangers bezocht werd.

Terwijl de R. K. van gevoelen zijn dat Sint Antonius(1), in zijn leven, hier zoude hebben verkeerd, of de klok doen gieten; waarvan het opschrift aldus is:

op de groote klok: Alexis Petit en Henricus sijnen zoon hebben mij gegooten Ao. 1775. op de grootste klok staat:

H. T. Prins Burgemeester des ambts Ede. D. Brouwer Assessor, H. Roelfsen Kerkmeester, E. F. Roelofsen gemeente ont-fanger. Petit et Fritsen me funderunt Ao. 1835.

(1) De heilige was de Eremiet Sint Antonie den vader der monniken die in 356 stierf in de Egyptische woestijn, waar hij de wereld en booze lusten ontvloden had.

Deze kerspelskerk voor de gemeente te klein geworden, werd in 1765 door de heeren B^{on} van Eck en Bon Tork met eenen ruime vleugel aan de zuidzijde vergroot en de kerk met een nieuwen preekstoel, doophek en vloer, verbeterd. In 1804 andermaal vergroot aan de oostzijde, zodat het thans een goed gebouw is, met een spitsen toren, waarvan de ranke spits zoo vrolijk voor en tusschen het groen der boomen oprijst als begeerde zij zelf rond te zien over het landschap dat zij versieren. Onzen weg geleidt ons verder noordoostwaarts naar de schaars bezochte streken door reizigers; over eene onmetelijke heidevlakte het Zand naar de buurschap

de Valk.

Vrouw's Donsleven

Zeldzaam antiek interieur

Hooge boomen verheffen zich voor het eerst voor het oog, bij het naderen der buurschap, nadat men de eindelooze vergezigten op de heide moede geworden is. Hier ziet men den Els, in weelderigen wasdom, de wei- en bouwlanden omgeven. Eene heldere beek, die zich naar de Barneveldsche spoedt om zich met deze te vereenigen, doorsnijdt het gehucht van een 25 tal grootere of kleinere woningen, waarvan de bewoners bij uitnemendheid zich met de bijenteelt bezig houden, en door welke jaarlijksch een honigfeest wordt gevierd, waartoe vrienden en bekenden, ook van elders, worden uitgenoodigd daaraan deel te nemen.

't Bietje snort door hare dreven
Daar het door instinct bestuurd
Honig uit haar schatten puurt

Vlinders die haar rijk doorzweven
Dartelen langs bloem en kruid
En in bloeiende prieëlen
Bij verliefden Zephir spelen
Roept de mensch haar glorie uit!

Onze wandeling voortzettende betreden wij het Roekelsche- of

Wekeromsche Zand groot 1864 bunder.

Bij het doortrekken der uitgestrekte heidevelden, ziet men nauwelijks eenig laag gewas, terwijl men slechts zelden hier of daar een verdwaalden vogel gewaar wordt.

De zandheuvelds zijn van alle plantsoen ontbloot. De wegen en voetsporen zijn in het ligt beweegbare zand spoedig verwaaide bedreigende het aangrenzende bouwland door verstuiwing; men wordt hier ontsteld over de beweging en de verwoestende werkzaamheid van eene natuur die alles inspant om haar doel te verkrijgen. Wanneer de reiziger met het oog vervolgens de bewoonde buurschap met plantsoen en woningen ziet te voorschijn komen, werpt hij eenen laatsten blik op deze zandwoestijn, welke men achter laat en voelt zijn hart van vreugde kloppen, wanneer hij den eindpaal van zijnen togt bereikt.

Het Roekelsche Zand is als Buurtrichterschap verbonden aan de eigenaren van het Laar. De buurtmeesters werden door den Buurtrichter, op voorstel bij vervolg aangesteld, die dan bij plegtige handgeving aan den Buurtrichter de belofte aflegden, hunnen pligt getrouw te zullen waarnemen. Jaarlijks werd in de buurtschap Wekerom de vergadering gehouden der geërfden, waarop de belangen der buurten besproken, wetten en verordeningen vastgesteld en de verschuldigde gelden werden voldaan.

De notulen der vergadering werden in het Buurtboek aangeteekend en deze als buurtwetten bewaard en door de geërfden geëerbiedigd. De oudste aantekening in het Buurtboek is van het jaar 1758.

Het houden dier vergadering geschiedde in de lente, later is dit verschoven in den herfst. Dit was vroeger een soort van feest waarop men warm bier dronk tot verzadiging toe, doch is dit in later tijd afgeschaft.

Van tijd tot tijd werden in de Buurtvergadering, op aanvragen gronden voor ontginning uitgegeven, die dan later door de Buurtmeesters op eene jaarlijksche recognitie gesteld werden. Hieruit werden, bruggen, duikers grondbelasting enz. betaald.

Thans zijn deze buurtgronden onder de geërfden verdeeld. Belangrijke stukken gronds zijn reeds door wallen met hout bepoot omringd en bij kleine gedeelten in kultuur gebragt, zoodat op sommige plaatsen het terrein bijna onkenbaar is.

Onmiddellijk aan deze buurtgronden grenst het Roekel- of Wekeromsche Bosch groot 101 bunder.

Het bezit nog werkelijk oorspronkelijke wouddeelen, wild, schoon

en ontzagwekkend, welke nog niet door de hand des menschen zijn geschonden, waarin de natuur sedert eeuwen ongestoort heeft geheerscht, de houtligchamen heeft gevormd en weder vernietigd. Reeds van verre kan men het oorspronkelijke woudstreek aan zijne onregelmatige omtrekken onderscheiden van de gelijkmatige kunstmatig onderhoudene gedeelten van hoog opgaand hout. Op beschutte plaatsen verheffen ranke boomen zich als de zuilen van een dom, statig in de hoogte en vereenigen van boven hunne takken tot een gewelf waardoor men nauwelijks de lucht kan zien. In de meeste gevallen bedekt eene humuslaag den grond, die als schilturf word afgeplag en eene begeerlijke brandstof opleverd; Voorts boschbeziën en rossebeziën versieren als een tapijt de opene ruimten.

In het jaar 1129 wordt dit bosch genoemd Wekeramerlas. Deze bosschen worden beheerd door éénen Bosrichter en vier Boschmalen. Bosrichter is de graaf van Wassenaar en daarbij eigenaar van ééne Hoeve. Eertijds was het bosch verdeeld in vijftien Hoeven, waarvan de heeren Evekink c:s: voor een derde eigenaars waren en die de andere eigenaars tot den afkoop hebben genoodzaakt, zoodat het thans verdeeld is in tien Hoeven. De gewone vergadering wordt te Wekerom gehouden op het erve den Bouwhuis genoemd. Een scheuter neemt de politie en het bodenambt waar. De oudste aantekeningen in de boschkist voorhanden dagteekenen van 1770. Het weiden van hoornvee en schapen in hetzelfde eertijds toegelaten wordt thans niet meer geduldt. Met eene gewaarwording van innig medelijden met het schrale gewest, bereikt men eindelijk het gehucht;

Roekel met 4 huizen en 24 inwoners alwaar men door de eenvoudige en zedige bewoners op eene wijze ontvangen wordt waaruit men zonder veel moeite kan opmaken dat zij ten hoogsten verbaasd zijn, dat men hier naar het oude kasteel der heeren van Roekel navrage doet waarvan in 1453 de eigenaar, hertog Adolf weigerde op zijn grondgebied te jagen. Hier zoowel als in de nabijgelegene buurschap Wekerom met 50 huizen en 292 inwoonders duiden de woningen over het algemeen aan, dat eenvoudigheid en bekrompenheid de nederige bouwmeesters zijn geweest, waarvan de daken wegens de schaarste van het dak-stroo zijn gedekt met horizontale afwisselende strepen van stroo en heide. Men woekert hier met den grond, men haalt er uit wat er in zit, van den morgen tot den laten avond is het werken. Niet alleen zijn het de mannen maar ook de vrouwen moeten hare krachten inspannen

om den grond doch vooral den moestuin te bearbeiten; zelfs de kinderen moeten helpen om eene bete broods te verdienen, deze menigte welke, als de nijvere bijen onophoudelijk zwoegt.

Oogverkwikkend is het overzicht over kultuurrijke vlakten waarop de stempel der menigvuldigste benutting en den volmaaksten menschelijken geest is afgedrukt. Daarentegen hoe treurig ziet de heidestreek of zanden uit, waar de vroegere woudvlakte van boomen berooft nog geene kultuuring is ten deelgevallen op hare ledige ruimte eene woestijn oplevert. Het Geldersche karakter blijft in deze afgelegene buurt in zijne eigendommelijke trekken voortleven. De vrouwen onderscheiden zich door kleding en zeden van de Edensche, terwijl hier nog de gehechtheid aan de oude instellingen en gebruiken zichtbaar is. De zondag wordt trouw in acht genomen. Het lezen en schrijven is over het algemeen hen eigen.

Tusschen het Wekeromsche of Roekelsche-bosch en Lunteren liggen twee bergen op omtrent een uur van elkander verwijderd, waarvan den een'den naam draagt van den Heiligen-Berg en den anderen, den Drie-Berg, tegen welkers oostzijde nog sporen zichtbaar zijn van Nomaden-kampen, bestaande in kleine walle-tjes die zich evenredig regthoekig snijden. Daarenboven komen telkens nog overblijfselen der oudheid den oudheidminnaar verrassen terwijl men op den Drie-Berg drie ronde heuvels in eenen stompen driehoek gelegen aantreft, door menschenhanden opgeworpen en geheel overeenkomstig met de overige nog aanwezige Drie-Bergen, als die te Drie onder Ermelo dien bij de Ginkel onder Ede en die te Heelsum, welke alle vier op den onderlingen afstand van anderhalf uur gelegen zijn. Vele meenen in de Drie-Bergen de deae matres of matrona die men zoowel in de Romeinsche als Noordsche godenleer aantreft, terug te vinden. Volgens Mone deel II § 81 waren zoodanige Drie-Bergen, autaren aan Freya, Othin en Thor toegewijd en hadden betrekking op de God-drie-eenheid. De volken, waarvan deze offerplaatsen herkomstig zijn, baden ook de zon, maan en andere magten aan, hunne eeredienst was onopgeschromt, zij offerden den onzienlijken dien zij ook niet trachtten aftebeelden in geenetempels, maar in geheiligde bosschen en op hoogten.

Door de Romeinen werd waarschijnlijk, op den Heiligen Berg een altaar gesticht aan Diana of Luna, en van Luna altare behield het dorp Lunteren den naam.

In dezen omtrek komen nog telkens steenen gereedschappen en

urnenscherven voor den dag, terwijl er gevonden worden sommigen zoo ruw dat men het voor steenen van grijsachtig marmer zou houden, andere daarentegen zoo fijn, dat men tevergeefs naar hunne wedergade zoeken zoude bij de fijnste aardewerk fabriek. Een der zandwegen draagt hier den naam van Dieden-Weg en een anderen Grieten-Weg (Geregtsweg).

Onzen weg vervolgende betreden wij het Otterlo'sche-Zand groot 1296 bunder eene onafzienbare heide met zandvlakten en duinheuvelds afgewisseld, welke laatstgemelden om de vele heerschen- de zandverstuivingen te beteugelen veel werk geeft. Langs de gansche uitgestrektheid werd menigerlei menschenwerk allengs in de zanden bedolven. Zeer afwisselende zijn haar bijzonder eigene schoonheden, zij zijn grootsch doch niet onbevallig. Deze gronden werden in het jaar 1334 door de geërfden van het kerspel aangekocht voor honderd pond, van graaf Reinald II van Nassau.

Het beheer over dezelve is opgedragen aan twee Buurtmeesteren, waarbij één Buurtscheuter voor de politie en bodewerk is aangesteld.

Wij naderen verder het Otterlo'sche-Bosch groot 101 bunder 64 roeden meestal met akkermaals-hout bepoot, in 1176 genoemd Otter-Bosch. In 1559 schijnt het een groot bosch met opgaande boomen geweest te zijn, dat onder het Houtrichterschap van zekeren Wynand van Hackfort behoorde. Het bestaat uit zes aandee- len welke bijna geheel aan drie landbouwers onder Otterlo toe- behooren en onderling beheeren.

Van hier begeven wij ons binnen het dorp Otterloo met 32 huizen 150 inwoners reeds in 855 in de giftbrief van Folkerus vermeld, als een geschenk aan het klooster te Werden onder den naam van Ottarloun, onder het dorp behooren de buurtschappen Eskooten, Hartskamp, Westerhuis en de gehuchten Pampel, Hoog-Burlo, Deelen, Mosselt, Nieuw- en Oud Reems, Dennenkamp of 't Plan- ken wambuis.

De kerk, eertijds eene kapel filiaal aan de Sint Barbera kerk te Ede, werd in 1566 tot eene kerspelskerk verhoogd, dezelve werd in 1832 grootendeels vernieuwd.

De eerste predikant Jacobus Waal sr werd in 1598 beroepen. Hoe- zeer men er eenen zeer schralen grond aantreft. Nijverheid van vroeger en later tijd hebben hier deschoonste ontwikkeling doen geboren worden.

De naamsoorsprong van Otterloo, is hoogst waarschijnlijk ont- staan, - even als die van Paasloo, welke men voor de Hoogte van

Pada of Baduhenna houdt- zoo ook hier Oddr-loo de hoogte van Oddr. De echtgenoot van Freya die van haar wegtoog in den verre. Nu betreurt zij, met treffende trouw weenende zijn afzijn, en de tranen die zij weent zijn rood van goud. Vergeefs reist zij rond onder vreemde volkeren en vraagt en zoekt naar den verloren. Daarom wordt zij door de minnenden aangeroepen en gevierd, en het is de hoop der stervende vrouwen, om na den dood in hare nabijheid te komen.

Dit dorp was vroeger verzierd met de adellijke huizen Burlo, Deelen, Eskooten en Laar; en bezit thans nog de Hartskamp in de buurschap van dien naam-met 30 huizen, 200 inwoners benevens het voormalige Bosch Dalbanlo, later Dabbonlo en thans als heideveld voorkomende Dobbenlo reeds in den giftbrief van 855 vermeld. In welk bosch onder den geweiden boom op eene hoogte, jaarlijksch de Bosch-Malen vergaderden, beraadslaagden, wetsbepalingen instelden, en besluiten namen het welk een en ander slechts mondeling besproken werd.

Kudde schapen op de Veluwe

Zoodanig en voor geldende geeërbiedigd en aangenomen werd; nadat deze handelingen telkens met eene Dobbe of Doppe bezegeld werd.

Zoodanige Dobbe bestond hierin: dat men den duim tegen den stam van den geweijden boom drukte en de regtspraak, benevens de genomene besluiten hiermede bezegelde.

In het Vree-bosch te Vaassen - gemeente Epe - bestaat nog de Dobbe-Gelle waar jaarlijksch de Meispraak of vergadering van Maal mannen en georfd en gehouden wordt.

Behalven de gemelde adellijke huizen bestond hier ook een voormalig hertogelijk Jagtslot, de Aanstoot.

Hier word in Augustus 1412 de Grāaf van Holland Willem VI door Reinald IV; plegstatig ontvangen, terwijl de verzoening tusschen Holland en Gelre door wederzijdsche bezoeken werd gevierd.

Tot Otterloo reed hertog Reinald zijnen gast tegemoet. Nadat zij hun talrijk gevolg zich daar eenige dagen met de herte- en wilde zwijnen jagt hadden vermaak begaven zij zich gezamenlijk naar Harderwijk en Hattem.

In 1422 verzamelden zich hier de bisschoppelijke benden om van hier uit de omliggende plaatsen te plunderen en plat te branden, hetwelk hen door de op hen afgezondene bewoners der buurschap Doesburg werd belet.

In 1468 gelastte Jongfrou Katherinal to Gulieh en te Gelre aan Elburg: "om zich op't sterkste met de vreende van Harderwijk en Hattem te wapenen, en aan den Aanstoot te komen wegens het beleg van Arnhem".

Reeds in het begin der 12e eeuw stond hier te midden der wildernissen en boschrijke streken, omzoomd door duinheuvels en zandverstuivingen, dit ééne der Gelresche vorstenhuizen als Jagtslot, de Aanstoot genaamd overeenstemmende met hare romantische ligging in eene wildernis en omringd door de hier vooren genoemde adellijke huizen. De edellieden en landheeren die aldaar ten gevolge van den toegepasten maatregel van Hendrik III in de XI eeuw: om de bosschen en wildernissen te verdeelen onder verscheidene van zijne Baronnen, - grondgebied bezaten, waren dus de éérsten die zich in deze wildernissen neerzetterden, en aan welke de taak was voorbehouden, door het uitroeijen van gedeelten der bosschen in nieuw land te vervormen en in kultuur te brengen; wier woningen hier en daar, op den onderlingen afstand van één uur het middelpunt het slot de Aanstoot omringden.

Wij kunnen ons de bewoners van dien tijd voorstellen, als voor het grootste gedeelte nog in gewoonte, manieren en geestbeschaaving weinig boven de landbouwende Vrijen rond om heen, ver-

heven; en als duchtige Jagers, met den leeuwerick oprijzende en vóór de avondklok weer in de veêren terwijl de gewoonte meebragt dat als dan ieder huisgezin het vuur inrekende en het licht uitdeed.

In latere tijden is dit Jagtslot gesloopt; en tegenwoordig is de ondergrond een zeer landelijke en schaars bezochte streek; hare wouden zijn uitgeroeid en doorakkermaals bosschen grootendeels vervangen, of, ten gebruike der nijverheid aangewend en in bouwland herschapen.

Het geldersche karakter blijft in Otterloo en omliggende buurten meer, door de gehechtheid der inwoners aan hunnen geboorte-grond, en de weinig vreemde huwelijken in zijne eigendommelijke trekken voortleven. Want om niet met een vreemden geest besmet te worden, voeden de oorspronkelijke bewoners zoo grooten afkeer al wat vreemd luidt, dat zelfs eene meer be- tegen schaafde voordragt in godsdienstige zaken hen tegenstaat. Dat de eigenaardigheden van dien grond zich ook diep in de gemoederen zijner bewoners drukt en de aanschouwing tot gewoonte en de herinneringen tot blijvende gewaarwordingen worden moesten, is ons verklaarbaar. Voegt daarbij, wat het rustige de eentoonigheid van het wissellooze bezit, sedert eeuwen van geslacht tot geslacht heeft aangezet; dan begrijpt men die gehechtheid aan het oude en de instellingen der voorvaderen. Verder betreden wij het Hartskamper of Herscamper-Zand groot 844 bunder **waarin** het in 855 vermelde Dobbenlo voorkomt, benevens de Meinte of Hengmunde, te zamen groot 2800 bunder bestaande uit heide-zand-en Veengrond, waarvan de veengronden eertijds met gagelvelden bedekt aan thins onderhevig lagen. Deze gronden thans onder de geërfden verdeeld zijnde, worden gedeeltelijk in kultuur gebragt en bij het omwoelen van den grond heeft men eenige Urnen opgegraven. De buurschap Hartskamp bevat 30 huizen met 200 inwoners benevens het oud adellijke huis Herscamp met 282 bunder grond.

Van hier rigten wij onze schreden naar het noordelijke uiteinde der gemeente Ede en wel naar het gehucht Hoog-Burloo met 54 huizen en 275 inwoners volgens giftbrief van 855 door Folkenes aan het klooster van Werden geschonken. In 1856 werd bij het vernieuwen eener bouwmanswoning een groot en verwelfden kelder ontdekt, benevens eene ingebogen waterput en in het bosch de overblijfselen en kenmerken eener steenbakkerij.

Op een gedeelte van den grond tot dit gehucht behorende ver-

rees sedert 1841 eene nieuwe kerkbuurt onder den naam Hoenderloo met 52 huizen en 275 inwoners waarvan 5 woningen onder Burlo, 13 woningen onder de Spelder-mark Apeldoorn en de overigen onder Ede de Bunte gelegen zijn. Volgens Ds. J. Herman de Ridder omtrent den naamsoorsprong lezen wij "even als die van Hunen en Hoenen welke men van Twente af langs den IJssel en over de Hooge Veluwe tot aan den Rijn aantreft, schijnt te duiden op eenen overouden volksstam die met de Veluwsche Angelen onder Hengis en Horsal naar Engeland zijn getoogen. Geene de minste sporen lieten zij van eenige kultuur in deze streken achter".

A^o
449

De Hemmensche kerkleeraar O. G. Heldring bezocht op eenen zijner togten door Gelderlands min bezochte streken in 1841 dit oord en trok zich met edelen ijver de zaak der bewoners van Hoenderloo krachtig aan en was de grondlegger deze kerkbuurt. Hij stichte haar wel niet uit eigen fondsen maar hij bragt haar tot stand, door in anderen geestdrift op te wekken en levend te houden om haar met hem te bebouwen. Hij had het er op gezet dat de zaak tot stand zou komen. Daartoe gaf hij in de eerste plaats, met een oudheidminnaar in 1845 bij intekening een werkjen uit, getiteld Wandelingen over de Veluwe ten voordeele der school te Hoenderloo. En, uit gelden die door menschlievende Nederlanders hem daarenboven toegezonden werden. Zoo slaagde hij boven verwachting. Voor iemand zoo met bezigheden bezet, wiens tijd kostbaar is, was het geene kleine zaak om zoo een omslagtig werk op zijne schouders te nemen, maar wat hij zich als regel had gesteld gold bij hem ook in het werk Zijns Meesters "begin niet of volbreng het ook" !

Thans staan er op onderscheidene plaatsen, drie uitmuntende bronputten. Zij geven het heerlijkste water aan een vijftigtal huisgezinnen, die in vriendelijke woningen een liefelijk verblijf gevonden hebben. Eene voortreffelijke School verheft zich bij den éérsten put en ontvangt op den dag en den avond een aantal kinderen. Hoe het gebouwd is vindt de lezer in gemelde wandelingen.

Een doorgangshuis voor verwaarloosde knapen, om hen bij landlieden onder te brengen, staat daar als een bewijs dat de christelijke philanthropie ook hare inwendige zending niet vergeet. De Pastorij gebouwd tusschen het jaar 1852-1853 op eenen heuvel, van waar men vele uren ver over Hoenderloo ziet, is reeds sedert twee jaren bewoond door een predikant.

Den 29 Augustus 1857 werd de éérste steen gelegd voor een

nieuw kerkgebouw en in het volgende jaar ingewijd.

Als men in het gebied der Hoenderloosche ontginningen komt en men ziet van den berk tot den larix, en dan van den beuk tot den eik, het jong geboomte in lanen, die zich over heuvelen uitstrekken, hun kruin verheffen, dan roept men onwillekeurig uit, welk eene wording in zoo weinige jaren, welk een schoon dorp in de toekomst zal Hoenderloo worden. Alle bosschen toch liggen aan de glooijing der bergen en strekken zich door vele dalen uit, terwijl ook dan, wanneer deze boomen de hoogste hoogte bereikt zullen hebben altijd de oprijzende heuvelen een ruim vergezigt zullen veroorlooven.

Van hier aanvaarden wij door eene zandzee eenen vermoeijenden togt over de Pampel en verdere gehuchten in de rigting naar de hoofdplaats der Gemeente.

Wij bevinden ons hier nog steeds in eene landstreek, vlak, eenvormig, door duinheuvels en zandverstuivingen omringd en aan het oog volstrektgeene aangename afwisseling aanbiedende heide, akkermaalshout, en bouwland zijn de voorwerpen die het oog ontmoet, en ook deze niet eens in sierlijke orde, maar als verwildert, waartoe de gemelde heidevlakten en Zanden vooral het hunne toedragen, over welke meestal een zachte wind ruischt die de kreupele takjes der purpur bloeiende heidekruiden geestachtig te beleven schijnen.

Dit alles zou op ons een indruk van armoede maken wanneer niet het frissche groen der weelderig groeiende bosch en bladeren-tooi den grond verraadte waar de schapen en den bijenteelt zijn zetel gevestigd heeft. De paden zijn er veelal diepe voren, gevormd door het doortrekken der schapen die er gedurende eeuwen heeft plaats gehad, en met welke ruggen de raderen der karren gestadig in onzachte aanraking komen. De afzonderlijk verspreide meest in boomgroepen verscholen boerenwoningen, dragen ook het hare bij tot de eigenaardigheid van deze Zandstreek.

Hoe blinkt er de zon aan den wolkloozen hemel,
En fel brandt het duinzand er onder den voet,
En driftiglijk schijnt wel met duizend gewemel,
De lucht er te tintlen met zengenden gloed,
Maar schoon zijt gij toch, o gij golvende duinen,
Waar steeds de natuur heerscht in eigene pracht,
Waar 't stuivende zand uwer blinkende kruinen,
Van wiss'ling wel spreekt, maar ook predikt van magt.

H. V. Cz.

Op de Veluwe

Na deze onafzienbare heidestreek doorwaadt te hebben en de gehuchten Oud- en Nieuw Reems links latende liggen gelangen wij op het Mosselsche-Legerveld.

In den giftbrief vān Fōlkērūs in 855 Legurlo genoemd en aan het klooster van Werden geschonken. In deze vlakte bevindt zich een uitgestreken waterplas of meertje, hetwelk zelfs in de droogste zomers niet uitdroogt, en door duinheuvelds wordt omsloten onder de benamingen van Coerberg, Keltenberg, Kattenberg, Frankenberg, de Prins en de Dun. Geene plaats kon zo uitmuntend gelegen zijn ter gemakkelijke vereeniging der onderscheidene krijgsbenden waarover Civilis het bevel stond te voeren. Hier vereënte zich Tuler en Classicus met 113 senatoren en hulptroepen uit Triër met Civilis om gemeenschappelijk met de Germanen en Batavieren den Romeinschen veldheer Cerialis te bestrijden, en de nog door Romeinen bezette plaatsen als Aart, Kesteren, Wijk bij Duurstede en Rossum gelijktijdig aan te vallen. Nog wijst men het Mosselsche-Legerveld of Legurlo als de plaats aan, uit welke in het jaar 69 den mislukten togt is ondernomen.

Wanneer men zich bevindt op de plaats zelve waar eenmaal het tooneel van krijgsbedrijven was, dan werkt de verbeelding zoo

magtig en sterk dat men zich de daden van het voorgeslacht herinnerende in zijne gedachten als geheel in de éérste eeuw onzer jaartelling wordt verplaatst.

Dan zien wij Verax van hier vertrekken om op den kortsten weg Aart te bereiken. Terwijl de drie overige veldheeren zich naar den rijen begeven en dezen bij Ek en Wiel-als het middelpunt tusschen Wijk en Rossum-overtrekken, om zich in drie afdeelingen te splitsen en eenen gelijktijdigen aanval te beproeven. En zoo zien wij dan Tulor naar Wijk, Classicus naar Rossum, en Civilis naar Kesteren oprukken. Van hier begeven wij ons naar het regts voor ons liggende Ede'sche-Bosch groot 412 bunder 21 roeden 40 el waarvan de onderdeelen onderscheiden worden met de benamingen van de Hooge- en Lohe-Bosch, waarin voorkomen het Kattenbosch, Brunobosch, Gravenbosch, Schoutenbosch Gravenberg, Hullenberg, Wolfenwal, Hertengat en de Hoeven. Het bosch is verdeeld in twaalf Hoeven, waar van de Boschrichter tien en eene halve Hoeve bezit, een der Boschmalen bezit eene geheele Hoeve, terwijl twee andere ieder een vierde Hoeve in eigendom hebben. Het bestuur is aan de Boschmalen-thans Geërfden genoemd-opgedragen. De jaarlijksche vergadering der boschmalen tot in stand houding en de politie van het bosch, werd eertijds gehouden op den Vergaardenberg-thans met akkermaalshout bepoot.

Deze wordt thans te Ede gehouden en wel na den afloop der Buurtvergadering omtrent het Velthuizer en Edesche Hengmunde of Meinte-groot 1100 bunder-welke door klokkengelui wordt aangekondigd. Twee boschscheuters voor de politie van het bosch, nemen tevens het bodenwerk waar.

Het weiden van schapen in het bosch, wordt op zekere tijden des jaars toegelaten doch zonder bepaalde voorwaarden. De oudste aantekening in het Bosch is van 8 oktober 1671.

De oudste voorvaderen kenden reeds vòòr deze wettelijke instellingen tot in standhouding der bosschen, het geheim om zonder behulp van strafwetten hunne bosschen te ontzien. Want volgens hen, verborg elke boom eene Nijmf of Hamadrijade, en geen houthakker zou gevoelloos genoeg geweest zijn om de ontluikende bekoorlijkheden de Nijmf met zijn bijl te verwoesten. Met deze door godsdienst en liefde geheiligde denkbeelden vervuld, zou hij zich aan de ongenade en gramschap dier landelijke godheden blootgesteld hebben door eene weldadige Drijade te verminken die jaarlijksch voor hem haar herbergzaam loof ver-

nieuwde, die zich elke lente tooid om het te verkwikken en zich elken herfst met vruchten belaade om zijn vee en hem te voeden. Een bosch te snoeien of uit te dunnen vereischte een zoenoffer van een zwijn, en men moest de woorden zeggen: "wanneer gij een God-wanneer Gij een Godin zijt aan wien dit heilig is mag het u aangenaam zijn, een zwijn als zoenoffer te ontvangen, wegens het besnoeijen van dit bosch". (Zie Cats landbouw 39.)(Konrad Schwenk).

Deze goddienstige wet maakte meer indruk, dan thans alle burgerlijke voorschriften.

Het Ede'sch bosch, een overblijfsel der vroegere Veluwsche natuurwouden, heeft nog iets verwonderlijk schoons en edels, over den zandigen en onvruchtbaren heuvelachtigen grond, treedt de voet week en ritselend op het krullende afgevallen loover hetwelk over fijn gespierde grassoorten, varens, boschbeziënstruiken en vossebessen, een aangename geur verspreidt. Aan de buitenzijde vindt men de ranke zoon des wouds de Berkenboom met hun bleek blinkenden stam in sierlijke bevalligheid, met zijn licht bewegelijk loof en tedere takken. Dan de Eik met zijn forschen bouw en de kernachtige schors met mos bedekt, met zijne zware takken, digt en krachtig loover, nu eens afgezonderd, dan weder vereenigd tot uitgestrekte groepen tusschen de hooge lommerrijke beuk met hun grijs gemarmerden bast, met zijne lange zich ver uitstrekkende takken die met de bruinachtige twijgen en hunne rijke glanzige bladeren een grooten koepel, een verbeschauduwenden dom vormend.

Aangenaam is het in deze zoele bosschen te wandelen; Zacht ruischt het in hunne toppen en zacht spelen hunne bladeren met elkander. En na deze schaduwrijke plaatsen verlaten te hebben, gelangen wij in het zwijgende doodsche dennenbosch, het maakt met zijne slanke stammen een eigenaardigen indruk op ons, en niet minder door zijne donker groene toppen; door het gemis aan kreupelhout en door den specerijachtigen harsreuk; de grond met digt mos en afgevallen naalden met dennenknoppen bedekt zoodat hij als met een tapijt schijnt belegd.

Aard- en Kruidkundig hebben deze bosschen hier hunne belangrijkheid, de grond bestaat grootendeeld uit zanddiluvium, terwijl de zoogenaamde bergen of duinheuveld tot het gemengd Diluvium gerekend worden te behooren.

Men vindt hier zand, grint, verschillende soorten van leem, gerolde steenen, vuursteenen, versteeningen, waar onder de amonites nodusus, of cevitatis van het grootste soort gevonden

worden.

Het plantenrijk, levert voor den mensch, behalven de eikels beukels, dennenknoppen, naalden, schelturf, mossoorten varens, morilles, boschbezien, geneverbezien, bramen, bottels en brem, dopheide en bezemheide. De heideplant is in deze streken van veelvuldig nut; zij dient, tot bemesting, dakdekking, levert het voedsel voor de bijen, voor schapen en hoornvee en tevens de grondstof tot onze bezembinderijen. Tot de wilde en viervoetige dieren, die hier thans nog aan getroffen worden, behooren herten, reëen, hazen, konijnen vossen, dassen, marders, bunsings, wezels, eekhoorntjes - onder het vliegende wild, korhoenders, patrijzen, kwartels, leeuweriken.

Bij het omwoelen van den grond verschijnen meermalen urnen en urnenscherven. Ook op de vosseakkers in de nabijheid werden in 1841 verscheidene urnen opgedolven.

Thans rigten wij onze schreden naar de buurtschap Velthuizen onder welke buurtschap het 1100 bunder groote Hengemunde of Meinte en het oude Kasteel gevonden wordt Kernheim genaamd dat met twee ronde torens voorzien was, en dōōr hērtog Arnold in 1426 aan Udo de Boeze geschonken werd. Wij vinden hier thans een modern gebouw van dien naam van Mevrouw Heeeken geboren Wassenaar van Twikkel en Dieren. Op eene daarbij gelegen heuvel de Paaschberg genaamd-waar eertijds jaarlijksch de paaschvuren gestookt werden- ligt het gedenkteeken, door erkentelijke leerlingen opgericht, tot aandenken aan Mevrouw Anna Maria Moens, die in haar leven een opvoedings gesticht op het gemelde landgoed, in 1817 van Wijhe had overgeplaatst. Rondom de graftombe groeijen veelsoortige bloemheesters, terwijl een vrolijk gelegen koepeltje noodigt, hier een weinig uiterusten en het bekoorlijke vergezigt te genieten. Thans kronkelt de straatweg er zich om henen en doet menig vreemdeling zijnen blik op dit grafteeken slaan, om met volle overtuiging des harten de op het metaal geschrevene worden te ontboezemen.

= Zalig die in den Heere rusten =

De straatweg volgende naderen wij weldra het dorp Ede met 146 huizen en 1000 inwoners de hoofdplaats der gemeente.

In den meergemelden giftbrief van 855 reeds vermeld, en in 866 Edesthorpa genoemd.

Ede ligt in eene vriendelijke landsdouwe meest uit heide gevormd; van de omliggende hoogten gezien schijnt het in eene

Vallei gelegen, dat zich heel schilderachtig vertoond terwijl de omtrek met bouwlanden, tuinen, boomgaard, akkermaalschbosschen, opgaande bosschen en heideheuvelen verlevendigd wordt dit alles maakt met de bedrijvigheid en werkzaamheid der bewoners, de plaats tot een aangenaam verblijf voor vreemdelingen die hier, bij de herinneringen van een geschiedkundigen aard, menig aangenaam uur kunnen doorbrengen.

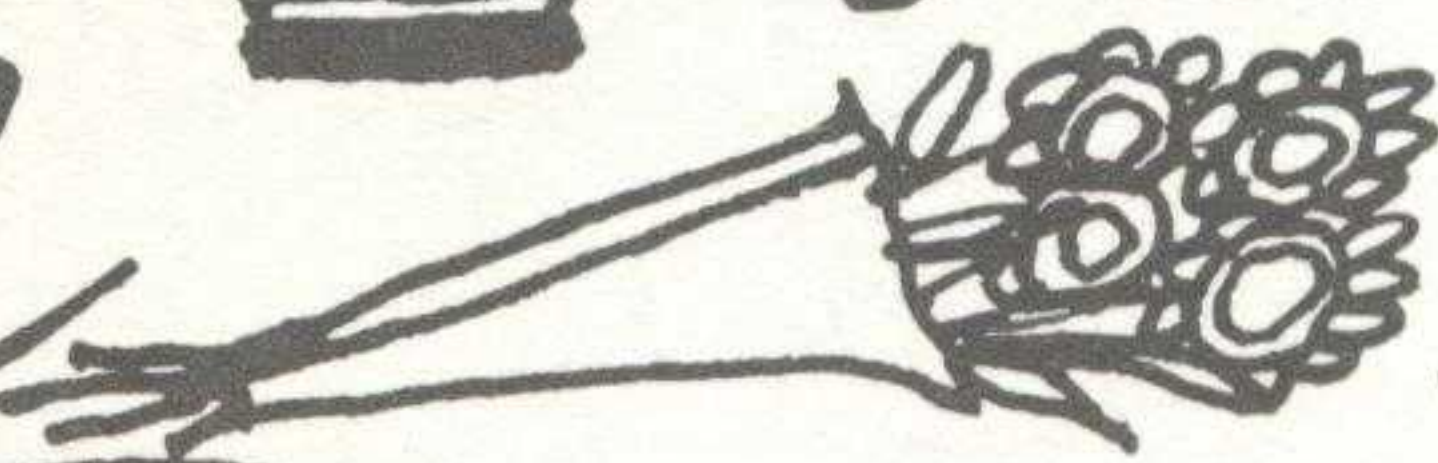
De straten zijn grootendeels met keijen bevloerd en aan beide zijden met knappe, goed onderhoudene huizen bezet.

De kerk aan Sint Barbera toegewijd was de parochiale kerk onder welke ressorteerden, de Kapellen te Bennekom, Otterlo en Lunteren werwaarts de geordende priester van Ede zijne Kapellanen somtijds henen zond om de dienst aldaar te verigten. De kerk heeft de gedaante van een kruis in den gothischen trant gebouwd met gedrukte puntboog vensters verraadt de bouw~~orde~~ der XIV eeuw. De toren aan de westzijde tegen de kerk rustende is van boven met een omgang voorzien en met eene lage spits gedekt. De klokken in de toren hebben tot opschrift: + Soli Deo gloria + me fecit Nicolaas Muller Amsterdam 1733. en op de beide andere klokken staat:

Aan het onmiddelijk aan de kerk grenzende kerkhof is die merkwaardigheid verbonden: dat vroeger het hoogadellijk landgericht van de Veluwe, alleréérst hier werd gehouden. Het bestond in riddermatigen van ieder ampt, Amptsjonkeren genaamd, en uit de afgevaardigden der Veluwsche steden.

Voor de éérste reize werd deze Vierschaar gespannen op het kerkhof onder den blooten hemel bij het rijzen der zonne. De landdrost der Veluwe spande de bank in den naam van de Heeren van den lande, en de geschillen van het geheele jaar worden er voorts afgedaan. De regtbank zat doorgaans acht of tien dagen te Ede, tot dat de voorkomende zaken waren afgedaan en daarna in andere ampten der Veluwe. De buurtschap het Eder Veen met 75 huizen en 400 inwoners regtslatende liggen begeven wij ons over het Manerpad in de buurschap Manen naar de Knooten een akker op welken eene menigte urnen zijn opgedolven; en overschrijden vervolgens de Rijnspoorweg die hier de gemeente doorsnijdt om het kerkdorp Bennekom te bezoeken. Wordt vervolgd.

P. S. De Drijaden hadden het bewind over de bosschen. De Hamadrijaden namen de boomen onder hare bescherming. In ieder bosch woonde eene Drijade; en elke boom in hetzelfde eene Hamadrijade (zie pag. 21).

Koffie Thee
beroek onder-
weg verjaardag
neem maar mee
...koekjes van

Nobo

zijn,
nog maar gerust:
de lekkerste ovenverse koekjes

Hé uit de bakkerij!

DE SPAARBANK VOOR EDE ANNO 1872

Een eeuw de vertrouwensinstelling

van vele duizenden spaarders.

De Spaarbank ook voor U !

'n Bondsspaarbank, moderne gezinsbank

voor alle bankzaken.

